

Grzegorz Majerowicz

Zagraniczna literatura naukowa w dobie digitalizacji - korzyści dla bibliotek medycznych

Forum Bibliotek Medycznych 3/2 (6), 92-101

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mgr Grzegorz Majerowicz
Warszawa - IPS

ZAGRANICZNA LITERATURA NAUKOWA W DOBIE DIGITALIZACJI - KORZYŚCI DLA BIBLIOTEK MEDYCZNYCH

Przez pięćset lat książki stanowiły podstawowy element współczesnej kultury i jeden z fundamentów, na którym była oparta edukacja i życie akademickie. Trudno sobie wyobrazić kulturę zachodu, czy też szerzej kulturę jakiegokolwiek z wielkich cywilizacji, bez bogactwa zasobów, które są zachowywane, rozpowszechniane oraz przekazywane z pokolenia na pokolenie w formie książkowej. Jednak w ostatnich latach pojawiło się wiele spekulacji, iż ten tak ceniony przez pięć stuleci przedmiot, może przestać istnieć. Przemysł produkcji książek, w tym zwłaszcza jego cześć zajmująca się produkcją i dystrybucją książek akademickich, przechodzi przez proces najgłębszych zmian od czasu wynalezienia druku przez Gutenberga. Jednym z głównych czynników tych zmian jest rewolucja technologiczna i wiążąca się z nią digitalizacja treści.

W pierwszych dekadach XXI wieku, rynek naukowy i wydawniczy szczególną uwagę poświęcił książce elektronicznej, popularnie zwanej "ebookiem". Podczas Międzynarodowych Targów Książki we Frankfurcie w 2008 roku aż 30% wystawianych produktów miała formę elektroniczną. W kolejnych latach odsetek e-produktów będzie się zwiększał. Na ostatnich Międzynarodowych Targach Książki w Warszawie dało się również zauważyć coraz większe zainteresowanie tą formą publikacji. W Polsce rewolucja przejścia z formy drukowanej książek na ich wersję elektroniczną postępuje jeszcze relatywnie powoli (wbrew rozbudzonym oczekiwaniom). Jest to wynik barier technologicznych, ekonomicznych oraz, co należy wyraźnie podkreślić, prawnych, zarówno po stronie dostarczycieli treści - wydawnictw - jak i użytkowników końcowych.

Niewątpliwie książki elektroniczne są innowacyjnym sposobem zapewnienia dostępu do informacji w każdym miejscu i czasie. Oprócz biblioteki coraz bardziej popularnymi lokalizacjami, w których czytelnicy korzystają z książek elektronicznych, stają się kampus uczelni oraz dom. Jaka więc będzie w tym nowym środowisku funkcja wydawców, pośredników, a jaka funkcja samych bibliotek jako instytucji,

które do tej pory stanowiły ostatnie zbiorcze ogniwo w dostarczaniu informacji do końcowego odbiorcy?

Wszystkie te zmiany uświadomiły wydawcom, iż w istocie to, co stanowi o ich wartości, to zasoby treści zgromadzone w formie cyfrowej. Był to powód, iż zwrócili dużą uwagę na stworzenie całego systemu przechowywania i zarządzania tymi zasobami.

Na rynku istnieją dwa podstawowe sposoby udostępniania publikacji elektronicznych. Dostęp poprzez platformy wydawców oraz dostęp przez komercyjne platformy internetowe, agregujące zbiory różnych wydawnictw. Pierwszy model pozwala zaoferować użytkownikom dostęp do wszystkich publikacji danego wydawcy w jednym miejscu i pozwala zaoferować korzystne warunki zakupu. Platformy komercyjne gwarantują szeroką ofertę, która umożliwi indywidualny dobór tytułów do katalogu.

Książka elektroniczna nie zastąpi tradycyjnej książki papierowej. Jej celem jest zaoferowanie użytkownikom alternatywnej formy publikacji wzbogaconej o nowoczesne narzędzia informatyczne, pozwalające dotrzeć do wielu treści przy jednoczesnej oszczędności czasu. Platformy internetowe gromadzące ebooki oferują bardzo nowoczesne wyszukiwarki oraz wiele dodatkowych funkcjonalności. Użytkownik dostaje również możliwość stworzenia własnego konta, w którym może przechowywać przeglądane publikacje oraz uzupełniać je o własne notatki i materiały. Książki elektroniczne dają swoim odbiorcom o wiele większe możliwości niż forma tradycyjna. W większości przypadków są dostępne w kilku podstawowych formatach: pdf, ePub czy html. Ten ostatni, uzupełniony o hyperlinki i prezentacje multimedialne oraz inne materiały dodatkowe, pozwala użytkownikom na bardziej interaktywną pracę związaną z przeprowadzaniem symulacji, eksperymentów i rozwiązywaniem zadań. Dzięki hyperlinkom czytelnik może w bardzo łatwy sposób przejść do powiązanych książek i czasopism. Narzędzia dają możliwość wpływania na czytany tekst, umożliwiając powiększenie tekstu lub odsłuchanie zaznaczonych fragmentów. Dzięki temu beneficjentami książek elektronicznych mogą stać się osoby niewidome lub słabo widzące. Niewątpliwą zaletą książki elektronicznej, jest nieustanna aktualizacja danych. Każde uzupełnienie lub zmiana treści przez wydawcę, jest udostępniana końcowym użytkownikom w bardzo krótkim czasie bez żadnych dodatkowych kosztów. Według badań przeprowadzonych w styczniu tego roku przez Book Industry Study Group, 30% ankietowanych woli poczekać nawet do 3 miesięcy na zakup książki elektronicznej niż kupić „od ręki” jej papierową wersję.

Publikacje elektroniczne są wreszcie rozwiązaniem problemu, z którym od lat borykają się biblioteki, a mianowicie zbyt małą liczbą egzemplarzy oraz ograniczoną powierzchnią magazynową. Problem ten jest szczególnie zauważalny w przypadku publikacji zagranicznych. Z książki elektronicznej może korzystać w tym samym czasie nieograniczona liczba użytkowników znajdujących się w bibliotece, w zasięgu

sieci bezprzewodowej na terenie kampusu, a także pracownicy naukowcy w każdym innym miejscu z dostępem do Internetu – domu, pociągu czy hotelu. Ebooki są przeznaczone przede wszystkim do korzystania w sieci, jednak warunki licencyjne wydawców pozwalają także na kopiowanie, przesyłanie czy zapisywanie mniejszej lub większej części informacji – w zależności od modelu użytkownika.

Firma International Publishing Service Sp. z o.o. (IPS) jest polską firmą będącą na rynku od 1989 roku, specjalizującą się w imporcie zagranicznych publikacji naukowych oraz w eksporcie polskich książek i czasopism. Współpracuje z uznanymi wydawnictwami w Polsce i na świecie, dostarczając publikacje do bibliotek wyższych uczelni, instytutów naukowo-badawczych, instytucji rządowych i parlamentarnych, banków oraz przedsiębiorstw przemysłowych i handlowych.

Wychodząc naprzeciw zmianom stara się rozszerzać ofertę o produkty spełniające nowe wymagania bibliotek. Oferuje nowoczesną platformę dla bibliotek do wypożyczania pojedynczych ebooków EBL (Ebook Library), dostęp do kolekcji książek elektronicznych takich wydawców, jak: Elsevier, Karger, Springer, Thieme czy Wiley, oraz narzędzia do zarządzania zasobami elektronicznymi Serials Solutions.

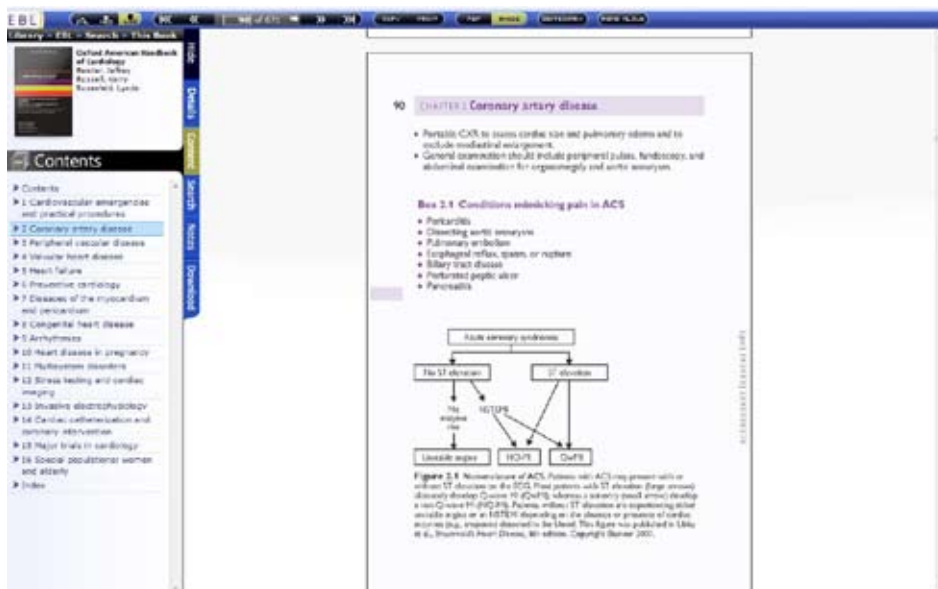
EBL Ebook Library

Biblioteki zazwyczaj gromadzą zbiory książek elektronicznych na podstawie jednej z dwóch strategii – doboru pojedynczych tytułów do katalogu („pick and choose”) lub zakupu szerokich kolekcji tematycznych. Pierwsza z nich pozwala na stopniowe i elastyczne uzupełnianie zasobów według bieżących potrzeb. Strategia ta nie wymaga jednorazowo dużych nakładów finansowych ani czasowych i przez to jest łatwiejsza do wdrożenia.

Takie rozwiązanie proponuje firma Ebooks Corporation oferująca platformę do wypożyczania książek elektronicznych EBL (Ebook Library). Oferta, EBL koncentruje się przede wszystkim na indywidualnych potrzebach bibliotek akademickich i naukowych. EBL rozszerza możliwości wypożyczania zasobów cyfrowych, zapewnia większą dostępność książek i pozwala na znaczne zaoszczędzenie czasu oraz środków finansowych.

Rys. 1 Podgląd ekranu: ebook na platformie EBL - opis produktu

Rys. 2 Podgląd ekranu: zawartość ebooka na platformie EBL

Ebooks Corporation czerpie swoją wiedzę z szerokich doświadczeń wydawców, pracowników bibliotek oraz środowisk wydawniczych i technologicznych. W wyniku tego powstało nowoczesne rozwiązanie służące do wypożyczania książek elektronicznych, które nie zakłóca pracy bibliotek, i umożliwia, za pomocą intuicyjnego interfejsu, elastyczne kupowanie lub wypożyczanie ciągle rosnącej liczby książek znajdujących się w kolekcji EBL.

EBL zapewnia dostęp do ponad 14 000 ebooków o tematyce medycznej, a zbiór ten jest systematycznie powiększany o najnowsze wydania. Wśród ponad 400 światowych wydawnictw, z którymi współpracuje platforma, można znaleźć oficyny wydawnicze oferujące publikacje medyczne na najwyższym światowym poziomie, takie jak: Elsevier, Karger, Springer, Thieme czy Wiley oraz wiele innych.

Podstawową zaletą rozwiązania EBL są elastyczne modele wypożyczania książek, w tym model Non-Linear Lending (Wypożyczenie Nieliniowe), Unlimited Access (Dostęp Nielimitowany) i krótkoterminowa cyrkulacja. Pojedyncze rozdziały mogą być gromadzone jako rezerwy elektroniczne lub łączone w zestawy kursowe.

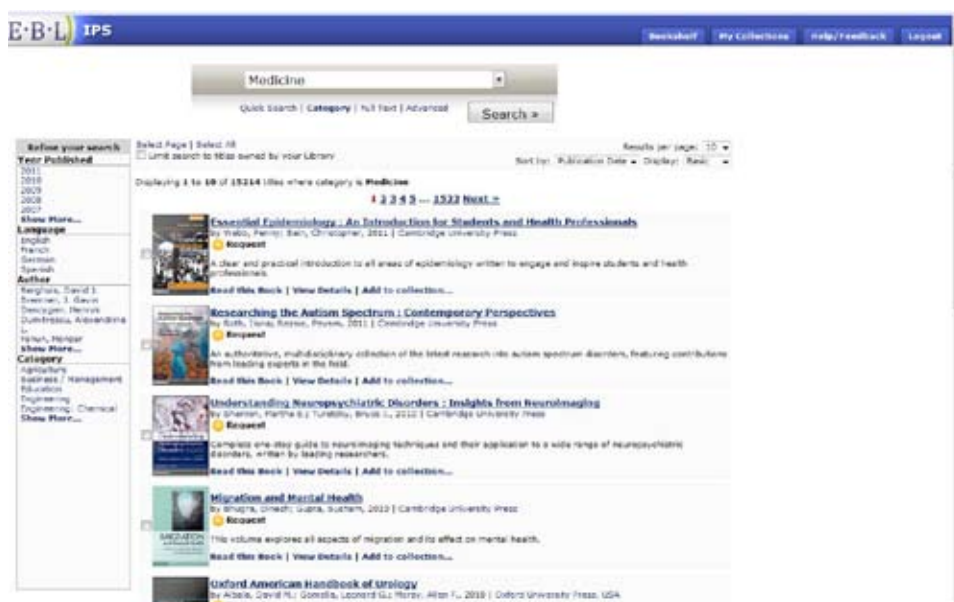
Ciekawą możliwością jest również model Demand-Driven Acquisition (Zakupów Napędzanych Popytem). We współpracy z wiodącymi bibliotekami akademickimi i naukowymi EBL jako pierwszy wprowadził na rynek ten zakres opcji.

Demand-Driven Acquisition

Tytuły mogą być dostępne dla użytkowników bez potrzeby ich kupowania. Dostęp do książek oferowanych przez EBL odbywa się albo przez katalog lokalny biblioteki (po załadowaniu rekordów MARC) i/lub z platformy EBL. Widoczne (niezakupione) tytuły mogą być przeglądane za darmo przez użytkowników przez 5 minut. Bibliotekarze decydują o tym jakie opcje dostępów są możliwe po przekroczeniu tego darmowego okresu. Oto niektóre z nich:

AUTOMATYCZNE WYPOŻYCZENIE KRÓTKOTERMINOWE – po czasie darmowego wglądu automatycznie aktywowany zostaje 24-godzinny dostęp do książki elektronicznej (krótkoterminowe wypożyczenie płatne od wykorzystania (pay-per-use)). Takie zautomatyzowane zakupy mogą mieć nałożone ograniczenia cenowe (np. jakiegokolwiek krótkoterminowe wypożyczenie kosztujące więcej niż \$15 wymaga potwierdzenia z biblioteki).

DOSTĘP KONTROLOWANY – czasami, oprócz okresu bezpłatnego wglądu, użytkownicy mogą poprosić o dostęp do tytułu, który nie jest zakupiony przez bibliotekę. Biblioteka może zatwierdzić lub odrzucić taką prośbę – kupić daną książkę lub zatwierdzić krótkoterminowe wypożyczenie.

Rys. 3 Podgląd ekranu: lista ebooków na platformie EBL – dostęp kontrolowany

ZAKUP AUTOMATYCZNY – EBL daje możliwość zautomatyzowania zakupów tytułów, które były dostępne jako krótkoterminowe wypożyczenia określoną ilość razy (np. książka zostanie automatycznie kupiona po czwartym krótkoterminowym

wypożyczeniu). Można automatycznie lub ręcznie kupować książki, które wykazują określone schematy użytkowania. Zakupione tytuły pozostaną dostępne w kolekcji EBL w modelach Non-Linear Lending (Wypożyczanie Nieliniowe) lub Unlimited Access (Dostęp Nielimitowany) – wszystkie ze stałym dostępem i bez ograniczeń dotyczących jednoczesnej liczby użytkowników.

Dodatkowo EBL zapewnia wiele usług pozwalających na łatwiejsze wyszukiwanie i dostęp do interesujących tytułów. Bibliotekarz sam decyduje, które tytuły są widoczne w EBL – wszystkie, wybrane czy tylko te zakupione przez bibliotekę. Dostęp do EBL jest tak płynny, że użytkownik nie zauważa nawet, iż zasoby, do których ma dostęp, nie są własnością biblioteki.

EBL zapewnia narzędzia umożliwiające monitorowanie i zarządzanie wydatkami i dostęпами. Biblioteki z ograniczonym budżetem mogą zdecydować się na utworzenie konta depozytowego. Jeśli wydatki przekroczą lub zbliżą się do wcześniej określonego limitu, to zostaje wysłane automatyczne powiadomienie. LibCentral, portal administracyjny dla biblioteki, zapewnia dostęp w czasie rzeczywistym, do raportów użytkowania i faktur. Można tu w łatwy sposób kontrolować dostępy i wydatki oraz identyfikować trendy dostępow. Można również ustawić limity dla cen dostępow płatnych od wykorzystania (pay-per-use) i zakupów automatycznych, upewniając się tym samym, że każda droższa transakcja będzie musiała być zatwierdzona przez bibliotekę.

Rys. 4 Podgląd ekranu: portal administracyjny LibCentral – cennik

Dzięki tym rozwiązaniom EBL jest w stanie zaspokoić potrzeby zarówno małych, jak i dużych bibliotek, niezależnie od zasobów technologicznych i finansowych jakimi dysponują.

Więcej informacji: ips.com.pl/EBL

Kolekcje wydawnicze

Te biblioteki, którym zależy na dynamicznym rozbudowywaniu zasobów książek elektronicznych, decydują się zazwyczaj na strategię zakupu kolekcji wydawniczych. Zakup kolekcji wiąże ze sobą takie korzyści jak większa efektywność kosztowa (zwłaszcza z perspektywy kosztu pojedynczego tytułu) oraz mniejsze restrykcje związane z Digital Rights Management (DRM). Ze względu na wysokie wymagania związane z aktualnością treści jest to często bardzo dobre rozwiązanie dla tytułów o tematyce medycznej.

Większość najważniejszych światowych wydawców decyduje się na tę formę dystrybucji. Oferują coraz więcej treści w formie cyfrowej, dostarczając jednocześnie własne narzędzia (platformy) w celu jej udostępniania.

Najbardziej zaawansowane w technologii udostępniania publikacji cyfrowych są na pewno takie wydawnictwa, jak Springer, Elsevier oraz Wiley. Jednocześnie oferują najbogatsze zasoby ebooków o tematyce medycznej (w sumie ponad 5000 tytułów). Karger i Lippincott Williams & Wilkins udostępniają ponad 400 tytułów, Thieme czy World Scientific około 200.

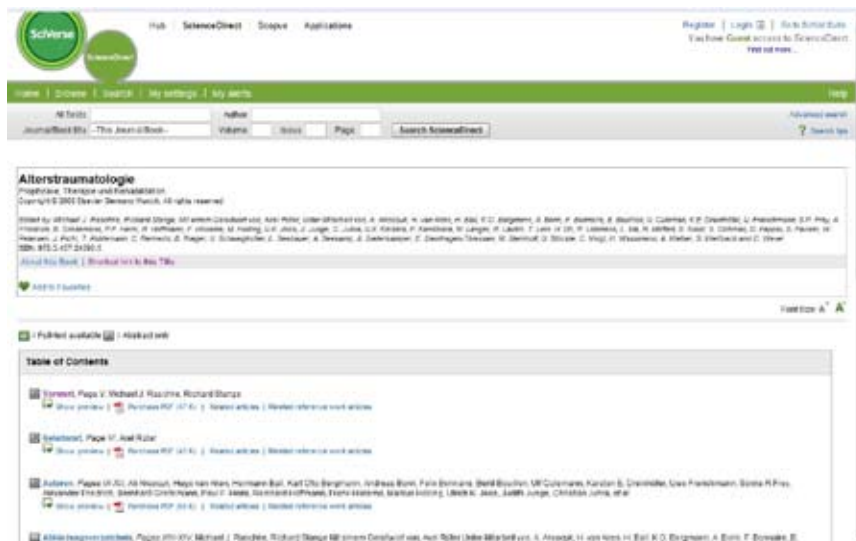
Platforma SpringerLink największego wydawcy publikacji STM wydawnictwa Springer została utworzona w 1996 roku jednakże systematyczne uzupełnianie zbiorów rozpoczęło się na przełomie lat 2004 i 2005. Obecnie wydawnictwo Springer dysponuje jedną z największych baz ebooków medycznych (ponad 2000 tytułów, 48 głównych dziedzin). Co roku kolekcja uzupełniana jest o około 290 nowych publikacji z takich dziedzin jak radiologia, medycyna nuklearna, chirurgia czy informatyka medyczna, w których Springer jest wiodącym wydawcą, a także onkologia, patologia, intensywna terapia czy chirurgia ortopedyczna. Dodatkowo, od niedawna, Springer stara się intensywnie rozwijać takie dziedziny jak kardiologia, dermatologia, okulistyka, laryngologia, urologia czy ginekologia.

Rys. 5 Podgląd ekranu: SpringerLink – ebook

Dzięki platformie SpringerLink biblioteki mogą oferować swoim użytkownikom dostęp online do ebooków natychmiast, z dowolnej lokalizacji – domu, biblioteki, biura czy jakiegokolwiek innego miejsca. Kolekcje ebooków Springera łączą w sobie jakość treści drukowanych odpowiedników z dodatkową funkcjonalnością, taką jak zaawansowane wyszukiwanie, otoczenie internetowe czy możliwość tworzenia zakładek.

Początki platformy ebookowej ScienceDirect Elsewiera sięgają roku 1995, lecz tak, jak w przypadku wydawnictwa Springer grupowanie zasobów elektronicznych nastąpiło wiele lat później. Obecnie Elsevier oferuje ponad 4000 ebooków z medycyny i weterynarii, a kolekcja ta stale się powiększa. Nowością w ofercie jest trójwymiarowy atlas mózgu „Brain Navigator”

Rys. 5 Podgląd ekranu: ScienceDirect – ebook, spis rozdziałów

Wydawnictwo Wiley jest również jednym z pionierów na rynku naukowych publikacji elektronicznych. Platforma Wiley Library Online dostarcza wiele zaawansowanych opcji, takich jak równoczesny dostęp dla nieograniczonej liczby użytkowników, brak ograniczeń Digital Rights Management (DRM), zakup własnościowy nieograniczony czasowo lub model subskrypcji. Biblioteka może dowolnie budować swoje kolekcje na podstawie listy ponad 700 tytułów medycznych, a oferta systematycznie powiększa się o najnowsze publikacje.

Rys. 5 Podgląd ekranu: Wiley Online Library

Więcej informacji: ips.com.pl/ebooks

Treści elektroniczne są udostępniane z różnych źródeł; rozszerzając się zasoby publikacji elektronicznych i baz danych rodzą problemy związane z efektywnym wyszukiwaniem, integracją, katalogowaniem oraz zarządzaniem danymi. IPS oferuje kompleksowe rozwiązania do zasobów elektronicznych, SerialsSolutions, których celem jest wsparcie bibliotek w byciu najlepszym partnerem w badaniach naukowych.

SerialsSolutions

SerialsSolutions jest dostawcą narzędzi i usług umożliwiających dostęp i zarządzanie zasobami elektronicznymi (ERAMS: E-Resource Access and Management Services). Pozwalają one użytkownikom bibliotek na korzystanie z niezwykłych rozwiązań w dziedzinie wyszukiwania źródeł. Rozumiejąc, iż dane są fundamentem efektywnego wyszukiwania i zarządzania zasobami, firma SerialsSolutions obsługuje najbardziej precyzyjną i kompleksową metabazę baz danych dostępną na rynku. Narzędzia do wyszukiwania zasobów elektronicznych pozwalają na zapewnienie łatwego dostępu do zbiorów biblioteki – zarówno elektronicznych jak i tych drukowanych – zwiększając tym samym użytkowanie całej kolekcji. Pozwalają one na bardziej efektywne i sprawne zarządzanie zasobami elektronicznymi, ograniczając tym samym nakład pracy, redukując koszty i umożliwiając podejmowanie lepszych decyzji.

Narzędzia SerialsSolutions korzystają ze wspólnej metabazy baz danych i interfejsu administratora, eliminując tym samym liczbę wykonywanych, niepotrzebnych operacji i wymagając mniejszego nakładu sił w utrzymaniu. SerialsSolutions oferuje kompleksowy zestaw usług, od najbardziej podstawowych po wysoce zaawansowane, umożliwiających zarządzanie zasobami elektronicznymi i ich ewaluację. Mają one pomóc w usprawnieniu procesów zarządzania i kontroli zasobów elektronicznych należących do kolekcji biblioteki. Usługi te współpracują aby ułatwić komunikację oraz organizację pracy i zasobów. W ten sposób ułatwiają podejmowanie decyzji dostarczając bardziej rzetelnych informacjach na temat zasobów kolekcji biblioteki.

Więcej informacji na stronie ips.com.pl/SS

Podsumowanie

Kiedy kilka lat temu na rynek wchodziły czasopisma elektroniczne wszyscy podchodziliśmy do tej nowej formy przekazu informacji bardzo sceptycznie. Analitycy rynku prognozowali rozwój tego produktu na co najmniej dziesięć lat. Jak się okazało po pięciu latach e-czasopisma w pełni zawładnęły rynkiem, a my jako użytkownicy dostrzegając ich zalety nie potrafimy bez nich pracować. Jak będzie wyglądała w przyszłości sytuacja książek elektronicznych – obecnie bardzo trudno o dokładne prognozy, ale wszystko wskazuje na to, że ich rozwój może być jeszcze szybszy. Według raportu sporządzonego przez American Association of Publishers w maju 2009 roku sprzedaż książek elektronicznych w Stanach Zjednoczonych osiągnęła poziom 8,8 miliona dolarów i była o 173% wyższa niż w maju roku 2008. Całość sprzedaży według wstępnych szacunków za rok 2009 wyniosła 100 milionów dolarów. Rynek rozwija się dynamicznie także w Polsce, o czym świadczy coraz większe zainteresowanie książkami elektronicznymi, zarówno ze strony wydawców jak i końcowych użytkowników.